

DOI: 10.33270/05267101.12
УДК 342.72:347.23

ЗГАМА Антоніна*

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного університету
65000, Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3904-7477>;

КАЧУРИНЕР Вікторія

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри морського та міжнародного права
Міжнародного університету
65000, Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-5071>

Конституціоналізація способів захисту права власності: позов про визнання крізь призму принципу верховенства права

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена процесом конституціоналізації приватного права в Україні, що виявляється в посиленні впливу конституційних принципів верховенства права, юридичної визначеності, пропорційності й ефективного судового захисту на цивільно-правові механізми, зокрема на позов про визнання права власності. Умови оновлення процесуального законодавства, формування практики Верховного Суду та євроінтеграційні зобов'язання України актуалізують необхідність аналізу трансформації цього позову з традиційного речово-правового засобу в універсальний інструмент усунення правової невизначеності щодо належності суб'єктивного права. Основні результати дослідження засвідчують, що визнання права є універсальним механізмом захисту суб'єктивних прав, передбаченим ст. 16 Цивільного кодексу України, який забезпечує ефективний захист інтересів власників прав, створює правову основу для протидії порушенням і сприяє законному відновленню порушених прав. У контексті конституціоналізації приватного права принцип верховенства права вимагає, щоб будь-який спосіб захисту був ефективним, доступним й усував правову невизначеність. Позов про визнання права власності (ст. 392 Цивільного кодексу України) набуває універсального характеру, поєднуючи реально-правові та зобов'язально-правові елементи залежно від виду спірних відносин. Відсутність активного порушення чи прямого спору не може слугувати підставою для відмови в задоволенні позову, оскільки його метою є відновлення правової визначеності та стабільності майнових відносин. Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що держава зобов'язана забезпечувати реальний механізм судового визнання права при втраті документів чи сумнівах у реєстрації, оскільки це є частиною позитивних зобов'язань щодо ефективного захисту права власності (ст. 1 Першого протоколу до Конвенції). Аналіз доктрини та судової практики засвідчує, що позов про визнання права власності виконує функції усунення правової невизначеності, підтвердження легітимних очікувань учасників обороту та стабілізації майнових відносин. Він застосовується як у абсолютних, так і у відносних правовідносинах, а також для захисту законного, хоча й незареєстрованого власника, зокрема при відмові в реєстрації через відсутність документів. Практична цінність роботи полягає в обґрунтуванні універсального характеру позову про визнання права власності як конституціоналізованого інструменту захисту, що дозволяє уніфікувати підходи судів до його застосування. Пропозиції щодо визнання права власності при втраті документів чи сумнівах у реєстрації без активного порушення сприяють гармонізації національного законодавства зі стандартами ЄСПЛ та забезпеченню реального захисту майнових прав.

Ключові слова: конституціоналізація приватного права; верховенство права; правове регулювання; захист права власності; цивільне законодавство; господарське законодавство; судова практика.

Історія статті:

Отримано: 14.01.2026
Прийнято: 16.02.2026
Опубліковано: 31.03.2026

Рекомендоване посилання:

Згама А., Качурінер В. Конституціоналізація способів захисту права власності: позов про визнання крізь призму принципу верховенства права. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 1 (71). С. 123–131. DOI: 10.33270/05267101.12

*Відповідальний автор

© Згама А., Качурінер В., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Сучасний етап розвитку правової системи України характеризується активною конституціоналізацією приватного права, що виявляється в посиленні впливу конституційних принципів, зокрема верховенства права, юридичної визначеності, пропорційності й ефективного судового захисту, на цивільно-правові інститути, зокрема способи захисту права власності. Цей процес зумовлений євроінтеграційними зобов'язаннями України, практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та необхідністю гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами захисту майнових прав.

Останні дослідження та публікації свідчать про посилення уваги до конституційних аспектів захисту права власності. С. Moser і В. Rittberger (2022) аналізують конституціоналізацію права ЄС крізь призму судової практики Суду ЄС, засвідчуючи роль верховенства права у трансформації приватноправових відносин (Moser, & Rittberger, 2022, р. 1042). Н. Nechporuk і співавтори (2023) досліджують конституційні гарантії непорушності права власності в Україні, Польщі та Німеччині, акцентуючи на необхідності посилення судового захисту від свавілля держави (Nechporuk et al., 2023, р. 143-144). У національній доктрині А. Єзеров (2020) обґрунтовує пряму дію Конституції в судочинстві як основу конституціоналізації приватного права, що безпосередньо впливає на застосування позовів про визнання (Yezerov, 2020, р. 160-161).

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в умовах оновлення цивільного та господарського процесуального законодавства, а також формування сталої практики Верховного Суду категорія ефективного способу захисту стала визначальною під час вирішення майнових спорів. Водночас позов про визнання права власності, традиційно розглядаваний у цивілістичній доктрині як речово-правовий спосіб захисту, на практиці виконує значно ширші функції, пов'язані з усуненням правової невизначеності, підтвердженням легітимних очікувань учасників цивільного обороту та забезпеченням стабільності майнових відносин, що свідчить про необхідність його аналізу крізь призму конституційних гарантій права власності та принципу верховенства права.

Метою статті є з'ясування впливу принципу верховенства права на трансформацію правової природи позову про визнання права власності та визначення його місця в системі конституціоналізованих способів захисту суб'єктивних майнових прав.

Для досягнення мети поставлено такі завдання: проаналізувати доктринальні підходи до конституціоналізації приватного права; визначити функціональне призначення позову про визнання як засобу усунення правової невизначеності; дослідити судову практику;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правозастосування.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні позову про визнання права власності як конституціоналізованого інструменту захисту, що поєднує речово-правовий характер із конституційними гарантіями ефективного судового захисту, юридичної визначеності та пропорційності, з огляду на сучасну практику.

Огляд літератури

Сучасний стан наукової розробки проблематики конституціоналізації способів захисту права власності характеризується міжгалузевим підходом, що сформувався на межі цивільного й господарського права, цивільного та господарського процесу й конституційної теорії.

Г. Харченко (2024) розглядає визнання права власності як універсальний цивільно-правовий спосіб захисту, акцентуючи на його ролі в усуненні правової невизначеності. О. Олешко (2025) аналізує сутність позову про визнання права власності, акцентуючи на його конституційному вимірі в контексті ефективного захисту. І. Дзера (2018), Я. Романюк і О. Бурлай (2012) виокремлюють проблеми практичного застосування позову про визнання як речового засобу захисту. У зарубіжному контексті С. Moser, В. Rittberger (2022), Н. Nechporuk і співавтори (2023) демонструють тенденцію до посилення конституційних гарантій майнових прав через судовий контроль за державним втручанням.

У зарубіжній доктрині відповідні дослідження розвиваються насамперед у контексті концепції конституціоналізації приватного права, яка передбачає проникнення фундаментальних прав і принципу верховенства права у сферу приватно-правового регулювання, трансформацію традиційних способів судового захисту. У цьому аспекті визначальними є праці Н. Micklitz (2014), М. Bartl, L. Burgers, С. Mak (2025), Н. Collins (2011), у яких обґрунтовано проникнення конституційних цінностей у сферу приватного права і трансформацію способів судового захисту. Зазначений підхід безпосередньо пов'язаний з розвитком доктрини ефективного судового захисту (effective judicial protection), яку в праві Європейського Союзу та практиці ЄСПЛ розглядають як складову принципу верховенства права (Gentile, 2023).

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри наявність значної кількості досліджень, питання конституціоналізації саме способів захисту права власності, зокрема позову про визнання, не отримало комплексного висвітлення. Недостатньо досліджено його зв'язок із принципом верховенства права, функцією забезпечення юридичної визначеності й стандартами ефективного судового захисту в господарському процесі. Немає також системного аналізу трансформації традиційної речово-правової моделі позову про

визнання під впливом практики ЄСПЛ і Верховного Суду. Зазначене зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження окресленої проблематики та підтверджує її актуальність для сучасної правничої науки і правозастосування.

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, вибір яких зумовлений міжгалузевим характером проблеми конституціоналізації способів захисту права власності та необхідністю поєднання конституційно-правового, цивільно-правового і процесуального аналізу позову про визнання права власності крізь призму принципу верховенства права.

Діалектичний метод застосовано для з'ясування еволюції наукових поглядів на правову природу позову про визнання права власності, виявлення суперечностей між класичною речово-правовою доктриною та сучасними вимогами ефективного судового захисту, а також для дослідження динаміки впливу конституційних принципів на трансформацію цивільно-правових способів захисту.

Системно-структурний метод дав змогу визначити місце позову про визнання права власності в системі способів захисту цивільних прав, окреслити його функціональні зв'язки з універсальним способом захисту у вигляді визнання права, передбаченим ст. 16 ЦК України¹, а також проаналізувати взаємодію норм конституційного, цивільного та господарського процесуального права в механізмі забезпечення права власності.

Формально-юридичний метод застосовано під час тлумачення положень Конституції України, Цивільного кодексу України, господарського та цивільного процесуального законодавства, а також у межах дослідження правових позицій Верховного Суду щодо критеріїв ефективності способу судового захисту й умов застосування позову про визнання права власності.

Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення українських доктринальних підходів з європейською концепцією конституціоналізації приватного права, практикою ЄСПЛ і підходами, сформульованими в зарубіжній правовій науці щодо розуміння права власності крізь призму принципу пропорційності, юридичної визначеності й легітимних очікувань.

Функціональний метод дав змогу розглянути позов про визнання не лише як формально передбачений спосіб захисту, а як дієвий інструмент усунення правової невизначеності, забезпечення стабільності цивільного обороту та

реалізації конституційної гарантії ефективного судового захисту.

Застосування зазначених методів у їх взаємозв'язку забезпечило можливість комплексного дослідження впливу принципу верховенства права на трансформацію правової природи позову про визнання права власності й обґрунтування його місця в системі конституціоналізованих способів захисту суб'єктивних майнових прав.

Результати й обговорення

Визнання права є універсальним механізмом захисту абсолютних і виключних прав, а також охоронюваних законом інтересів (ст. 16 Цивільного кодексу України). Це положення визначає базовий підхід до правового забезпечення та реалізації прав суб'єктів цивільних і господарських відносин. Механізм визнання права забезпечує ефективний захист інтересів власників прав, створює правову основу для протидії порушенням і надає можливість законного відновлення порушених прав.

У контексті конституціоналізації приватного права принцип верховенства права набуває особливого значення, оскільки пронизує всю систему захисту суб'єктивних прав і вимагає, щоб будь-який спосіб захисту був ефективним, доступним і таким, що усуває правову невизначеність (Havryliuk, & Patsurkivskyi, 2022, p. 9-10).

У сучасній науці конституційного та цивільного й господарського права питання універсальності способів захисту прав розглядають як ключовий аспект функціонування правової держави. Використання механізму визнання права не лише дає змогу відновлювати порушені інтереси, а й формує правові стандарти для діяльності органів державної влади, судів та інших інституцій, відповідальних за охорону прав і законних інтересів. Ця обставина акцентує на значенні статті 16 ЦК України не лише як норми цивільного права, а і як універсального інструменту забезпечення верховенства права та конституційних гарантій у сфері власності й інших суб'єктивних прав.

Брак уніфікованого підходу до кваліфікації та застосування норм, слушно зазначають О. Дудоров і Є. Письменський (2025), призводить до порушення принципу правової визначеності, що є невід'ємною складовою верховенства права. У контексті захисту абсолютних прав це вкрай важливо, оскільки правова невизначеність щодо наявності чи обсягу права створює перешкоди для його ефективного реалізації та судового захисту (Dudorov, & Pysmenkyi, 2025, p. 42).

Водночас, зазначає Г. Г. Харченко (2024), важливим є дотримання єдиного концептуального підходу в правозастосуванні різних способів захисту цивільних прав (Kharchenko, 2024, p. 60). Це важливо передусім з огляду на те, що

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15>

ефективний судовий захист є одним з ключових елементів принципу верховенства права. Позов про визнання права власності є дієвим інструментом реалізації цього права, забезпечуючи реальний доступ до правосуддя та усунення будь-якої правової невизначеності (Havryliuk, & Patsurkivskyi, 2022, p. 117).

Практика ЄСПЛ щодо статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод безпосередньо пов'язана з темою позову про визнання права власності, усуненням правової невизначеності й ефективним захистом у контексті верховенства права. ЄСПЛ розглядає це як частину позитивних зобов'язань держави забезпечити ефективний судовий захист (effective judicial protection), юридичну визначеність (legal certainty) і пропорційність втручання. Наприклад, у справах проти України (Пономарьов проти України, 2008¹) Суд зауважив, що затримки чи неефективність у розгляді позовів про визнання права власності порушують статтю 1 Першого протоколу, оскільки підривають верховенство права й стабільність майнових відносин. Аналогічно у справі *Brumărescu v. Romania*² зазначено, що принцип юридичної визначеності вимагає чіткості та передбачуваності норм, а брак механізму усунення сумнівів щодо права власності створює перешкоди для його реалізації.

Одним із найпоширеніших способів судового захисту права власності та інших речових прав є позов про визнання права власності, передбачений ст. 392 ЦК України. Власник майна може пред'явити позов про визнання його права власності: а) якщо це право оспорується або не визнається іншою особою; б) у разі втрати власником документа, який засвідчує його право власності.

На перший погляд, застосування норм ст. 392 ЦК України не становить складнощів, проте розвиток правозастосовної практики й доктрини в питанні захисту права власності позовом про визнання слід вважати незавершеним.

У правничій літературі немає єдиного підходу до визначення правової природи позову про визнання права власності, що зумовлено багатофункціональністю цього способу захисту й особливостями його застосування у різних видах матеріальних правовідносин. Зокрема, у доктрині сформувалося щонайменше три основні концепції: відповідно до першої позов про визнання права власності розглядають як

допоміжну вимогу, що супроводжує віндикаційний позов і спрямована на усунення сумнівів щодо належності спірного майна позивачу; у межах другої його ототожнюють з різновидом негаторного позову, оскільки його функціональним призначенням є усунення перешкод у здійсненні права; третій підхід ґрунтується на визнанні його самостійним речово-правовим способом захисту, спрямованим на усунення правової невизначеності щодо належності суб'єктивного права (Krupchan, & Luts, 2012, p. 168-169). Такий плюралізм наукових позицій свідчить про складну правову природу позову про визнання права власності та його універсальний характер, що дає підстави розглядати кожну з наведених концепцій як методологічно прийнятну залежно від фактичних обставин спору, характеру порушення та обраного способу судового захисту

І. Дзера (2018) визначає позов про визнання права власності як інструмент, що застосовують у разі відсутності між позивачем і відповідачем зобов'язально-правових відносин та стосується індивідуально визначеної речі (Dzera, 2018, p. 20). Водночас О. М. Олешко (2025) акцентує на подвійній природі цього позову, оскільки він може мати як речово-правовий, так і зобов'язально-правовий характер залежно від виду спірних правовідносин (Oleshko, 2025, p. 295).

За висновком Я. М. Романюка та О. Є. Бурлая (2012), способи захисту права власності (зокрема й визнання права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння та усунення перешкод у користуванні майном) застосовують у спорах, предметом яких є відносини особи з конкретною річчю, тобто у речово-правових відносинах. Зазначені способи можуть використовувати щодо будь-якої особи, яка порушує право власності, навіть за відсутності між сторонами зобов'язальних відносин. У разі наявності таких відносин застосування цих способів обмежується іншими механізмами захисту. Водночас позов про визнання права власності у певних випадках можуть застосовувати і за наявності зобов'язально-правових відносин, що підтверджує його універсальний характер у системі захисту майнових прав (Romaniuk, & Burlai, 2012).

Водночас К. О. Скріннікова (2024) зауважує, що традиційне віднесення позову про визнання права власності до речово-правових способів має умовний характер. Визнання права є універсальним способом захисту за п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України, застосовуваним до будь-якого суб'єктивного цивільного права, а елемент підтвердження права імпліцитно міститься в кожній речово-правовій вимозі (Skrynnikova, 2024, p. 182-183). Такий підхід дає підстави розглядати позов про визнання права власності не лише як самостійний речово-правовий засіб захисту, а і як універсальний інструмент усунення правової невизначеності щодо

¹ Салов проти України : рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 2005 р. Справа № 65518/01. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69803>.

² *Brumărescu v. Romania* : judgment of the European Court of Human Rights of 28 October 1999 in application No. 28342/95. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58337>.

належності суб'єктивного права, що набуває особливого значення в контексті забезпечення принципу юридичної визначеності як складової верховенства права.

Цей підхід узгоджується з практикою ЄСПЛ, де визнання права власності розглядають як інструмент усунення невизначеності навіть за відсутності активного порушення (*Sporrong and Lönnroth v. Sweden*, § 63¹; *Beyeler v. Italy*, § 113²). ЄСПЛ вимагає від держави не лише утримуватися від втручання, а й забезпечувати реальний механізм захисту, зокрема судове визнання права в разі втрати документів чи сумнівів у реєстрації (*Broniowski v. Poland*, § 147-151³), що безпосередньо кореспондує з функціональним призначенням позову за ст. 392 ЦК України.

Правова визначеність як елемент принципу верховенства права, слушно зазначають Р. О. Гаврилюк і П. С. Пацурківський (2022), вимагає, щоб акти права були чіткими, передбачуваними й стабільними, а їх наслідки – зрозумілими для суб'єктів. Позов про визнання права власності безпосередньо реалізує цю вимогу, усуваючи правову невизначеність щодо наявності, обсягу та меж реалізації суб'єктивного права (Havryliuk, & Patsurkivskyi, 2022, p. 74).

Отже, у юридичних колах сформулювалася думка, що позов про визнання права власності може бути пред'явлений не тільки для захисту права власності як абсолютного права, а й у тих випадках, коли між певними особами наявні відносні правовідносини. Зокрема, унаслідок договору купівлі-продажу продавець повинен передати об'єкт договору покупцеві. У разі відмови виконати такі дії покупець часто заявляє в суд позов про спонукання виконати обов'язок продавця з передачі речі та про визнання права власності на це майно. У такому разі вимога про визнання права власності буде поставати з договірних правовідносин, а отже, його ніяк не можна буде віднести до речово-правових способів захисту права власності (Druhova, 2013, p. 118). Велика палата Верховного Суду визначила, що зазначений спосіб захисту права, передбачений ст. 392 ЦК України, може застосовувати власник не лише щодо осіб, з якими він перебуває в абсолютних (речових) правовідносинах, а й у разі наявності зобов'язальних відносин із відповідачем. Суд

обґрунтував це тим, що спосіб захисту, передбачений ст. 392 ЦК України, є різновидом загального способу захисту – визнання права. У зв'язку з цим його можна використовувати в зобов'язальних правовідносинах за браку іншого, крім судового, способу відновлення порушеного права. Крім того, факт перебування осіб у певних правовідносинах, зокрема договірних, не перешкоджає застосуванню до них норм інститутів загальної частини цивільного права. Як приклад застосування позову про визнання права власності в зобов'язальних правовідносинах Велика палата Верховного Суду наводить випадки договірних відносин між забудовником й інвестором. У ситуації, коли забудовник з різних причин не надає необхідних документів для оформлення права власності інвестора, виникає порушення прав останнього. У таких випадках ефективним і належним способом захисту є подання позову про визнання права власності на підставі ст. 392 ЦК України⁴.

Пред'явлення позову про визнання права власності в зобов'язальних правовідносинах є допустимим у тих випадках, коли набуття або підтвердження відповідного права неможливе шляхом використання інших передбачених законом матеріально-правових чи процедурних механізмів, як у судовому, так і в позасудовому порядку (Oleshko, 2025, p. 297). Тому звернення до такого способу захисту слід розглядати як винятковий процесуально-правовий засіб, що застосовують за умови відсутності альтернативного ефективного способу захисту порушеного або оспорюваного права.

Цілком правильно зазначає Ю. О. Серебрякова (2019), що позов про визнання права власності в господарському судочинстві можна застосовувати для підтвердження права власності в разі втрати або сумніву в правостановлюючих документах, а також для усунення правової невизначеності щодо існування права. Відсутність активного порушення з боку відповідача (наприклад, державного реєстратора) або прямого спору про майно не можуть слугувати самостійними підставами для відмови в задоволенні такого позову, оскільки його метою є саме відновлення правової визначеності й стабільності майнових відносин (Serebriakova, 2019, p. 112).

За загальним правилом позов на захист своїх інтересів заявляє власник або його представник, повноваження якого належно оформлені. Суб'єктом вимог про визнання права власності може бути будь-яка особа, яка вважає себе власником певного майна, але не може належно реалізувати свої правомочності через наявність сумнівів щодо цього права в третіх осіб, претензії третіх осіб або необхідність

¹ *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* : judgment of the European Court of Human Rights of 23 September 1982 in applications Nos. 7151/75 and 7152/75. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57580>

² *Beyeler v. Italy* : judgment of the European Court of Human Rights of 5 January 2000 in application No. 33202/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58832>

³ *Broniowski v. Poland* : judgment of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights of 22 June 2004 in application No. 31443/96. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828>

⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 груд. 2021 р. Справа № 344/16879/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221949>

отримання правовстановлюючих документів. Позов про визнання права власності подають у випадках, коли виникають сумніви щодо належності майна, або коли через відсутність чи втрату правовстановлюючих документів власник не може реалізувати своє право¹. Винятки можуть становити випадки, коли йдеться про захист інтересів осіб, які не досягли повноліття. Відсутність власника позбавляє інших осіб можливості пред'явити позов про визнання права власності в його інтересах. Часто позови про визнання права власності в порядку ст. 392 ЦК України подають, коли особа не є власником, але бажає ним стати, наприклад, на безхазяйну річ, на об'єкт самочинного будівництва, за набувальною давністю, у порядку спадкування. Також передбачено пред'явлення позовів про визнання права власності на новостворене чи реконструйоване нерухоме майно, щоб спростити чи уникнути встановленої законодавством тривалої в часі та фінансово затратної процедури оформлення прав на це майно.

Можливість пред'явлення до суду позову про визнання права власності за набувальною давністю впливає з положень ст. 15, 16 ЦК України, а також ч. 4 ст. 344 ЦК України, за якими захист цивільних прав здійснює суд шляхом визнання права. У зв'язку з цим особа, яка заявляє про давність володіння та вважає, що в неї є всі законні підстави бути визнаною власником майна за набувальною давністю, має право звернутися до суду з позовом про визнання за нею права власності. Відповідачем за позовом про визнання права власності за набувальною давністю є попередній власник майна або його правонаступник. У разі якщо попередній власник нерухомого майна не був і не міг бути відомим володільцю, то відповідачем є орган, уповноважений управляти майном відповідної територіальної громади.

Проте неможливим є визнання права власності за померлою особою на підставі позову спадкоємців, оскільки ніхто, крім власника, не може звертатися до суду з таким позовом.

Стосовно позовів про визнання права власності на новостворене чи реконструйоване нерухоме майно слід зауважити, що на практиці суди керуються тим, що, оскільки набуття права власності регламентоване окремими нормами і зазначені вище позови заявляють формально не для визнання, а для набуття права власності, задоволені вони бути не можуть.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 грудня 2021 року у справі № 344/16879/15-ц зазначено, що після виконання фінансових зобов'язань за укладеними договорами купівлі-продажу цінних паперів і резервування об'єкта

нерухомості (або аналогічними правочинами, що підтверджують здійснення інвестування) інвестор отримує документи, які підтверджують реальність таких правочинів і встановлюють його особисті майнові права на конкретний об'єкт нерухомого майна. Для набуття права власності на цей об'єкт інвестор має трансформувати свої майнові права у власність шляхом державної реєстрації речових прав на об'єкт нерухомості. Однак здійснити таку реєстрацію можливо лише після завершення будівництва нового об'єкта та прийняття його в експлуатацію відповідно до вимог чинного законодавства (ст. 328, 331 ЦК України). Інвестор наділений правами, тотожними правам власника нерухомого майна, що виникають у зв'язку зі створенням об'єкта нерухомого майна. У разі порушення його речових прав він має право звернутися до суду за їх захистом шляхом пред'явлення позову про визнання за ним майнових прав і витребування власності з незаконного володіння іншої особи відповідно до ст. 392 та 388 ЦК України.

Судова практика склалася так, що відмова органу державної реєстрації прав в оформленні права власності на об'єкт нерухомого майна у зв'язку з ненаданням необхідних документів для оформлення такого права не є оспорюванням права власності на об'єкт нерухомого майна, а тому категорію справ не розглядають як захист права власності позовом про визнання. Справді, оскільки в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно немає запису про реєстрацію права власності на спірне майно саме за позивачем, то позовні вимоги не підлягають задоволенню, адже з позовом звернувся не власник спірного майна відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Водночас доволі часто складається ситуація, коли законний власник, який втратив право на об'єкт нерухомості (а отже, у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно більше не значиться інформація про право власності такої особи) у зв'язку з незаконними діями третіх осіб (наприклад, безпідставне набуття у власність об'єкта нерухомості такою третьою особою і подальше відчуження та/або поділ нерухомого майна на кілька нових об'єктів нерухомості), позбавлений можливості захистити порушене право, оскільки не може підтвердити свій статус власника без реєстрації цього права в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. Крім того, відсутність запису про реєстрацію права власності законного власника на об'єкт нерухомого майна в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно також може бути пов'язана з протиправними діями чи бездіяльністю органів державної реєстрації прав на нерухоме майно. Зокрема, якщо особа фактично набула об'єкт нерухомості у власність, однак не встигла чи не змогла зареєструвати своє право

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14 груд. 2021 р. Справа № 344/16879/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221949>

власності з об'єктивних і не залежних від неї причин (наприклад, іпотекодержатель звернув стягнення на предмет іпотеки в позасудовому порядку шляхом набуття нерухомого майна у власність, а реєстраційна служба відмовляється реєструвати зазначене право), то в разі виникнення спору щодо нерухомого майна така особа буде позбавлена можливості ефективно захищати своє законне, хоча й незареєстроване право власності (Levytskyi, 2015).

Тому вважаємо, що суди повинні визнавати право власності на майно шляхом встановлення відповідних фактичних обставин, що підтверджують це право, навіть за відсутності в позивача первинних документів на нерухоме майно. Адже зазначене не суперечить положенням ст. 392 ЦК України.

Однак слід зазначити, що дії особи, спрямовані на створення штучних перешкод для виконання судових рішень, якими вже визнано право власності на спірне майно, а також зобов'язано цю особу передати майно законному власнику, не є підставою для звернення до суду з позовом згідно зі ст. 392 ЦК України. Захист порушених прав у цьому разі здійснюють у порядку, встановленому законом «Про виконавче провадження».

Висновки

Конституціоналізація приватного права зумовлює переосмислення правової природи способів захисту права власності та зміну функціонального призначення позову про визнання права власності. Поширення дії принципу верховенства права, стандартів ефективного судового захисту, юридичної визначеності та пропорційності на сферу майнових відносин засвідчує трансформацію цього позову з традиційно речово-правового засобу в універсальний процесуально-правовий механізм усунення правової невизначеності щодо належності суб'єктивного права.

Відповідно визнання права як способу захисту, передбачений ст. 16 ЦК України, має міжгалузевий характер і є формою реалізації конституційної гарантії права власності. Його застосування слід оцінювати крізь призму критерію ефективності, який полягає в здатності забезпечити реальне поновлення порушеного права, а не у формальній відповідності традиційній класифікації речово-правових чи зобов'язально-правових способів захисту.

Позов про визнання права власності може бути застосовано як у абсолютних, так і у відносних правовідносинах за відсутності альтернативного ефективного способу захисту, що узгоджується з практикою Верховного Суду й стандартами ЄСПЛ щодо effective judicial protection. У цьому контексті він виконує функції забезпечення юридичної визначеності, підтвердження легітимних очікувань учасників цивільного й господарського обороту та стабілізації майнових відносин.

Пред'явлення позову про визнання можливе не лише якщо особа є власником майна, а й коли її право власності оспорується або не визнається іншою особою; або в разі втрати особою документа, який засвідчує її право власності (ст. 392 ЦК України); проте й коли особа не є власником, але бажає ним стати, отримавши право власності на безхазяйну річ (ст. 335 ЦК України), на об'єкт самочинного будівництва (ст. 376 ЦК України), на річ, право власності на яку може набуватися за набувальною давністю (ст. 344 ЦК України). Крім того, позовом про визнання мають захищатися права та законні інтереси законного, хоча і незареєстрованого власника, щодо нерухомого майна, зокрема в разі відмови в державній реєстрації права власності на таке майно через відсутність документів.

Загалом позов про визнання права власності в умовах конституціоналізації набуває значення комплексного інструменту гарантування права власності та забезпечення верховенства права у сфері цивільних і господарських відносин.

References

- [1] Bartl, M., Burgers, L., & Mak, C. (2025). *Uncovering European private law: A student handbook*. Cambridge, UK: Open Book Publishers. DOI: 10.11647/OBP.0448
- [2] Collins, H. (2011). The impact of human rights law on contract law in Europe. *European Business Law Review*, 22(4), 425-435. DOI: 10.54648/EULR2011022
- [3] Druhova, V.A. (2013). Claim for recognition of property rights as a means of protecting property rights of persons who have not reached the age of majority. *Forum of Law*, 2, 116-122. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_21
- [4] Dzera, I. (2018). Some issues of recognition of property rights under Article 392 of the Civil Code of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 5, 19-24. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ebe5c68-5765-4989-9dad-30ae0d86b725/content>
- [5] Havryliuk, R.O., & Patsurkivskyi, P.S. (2022). *Rule of law: Methodology of interpretation and application*. Chernivtsi: Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych.
- [6] Gentile, G. (2023). Effective judicial protection: Enforcement, judicial federalism and the politics of EU law. *European Law Open*, 2(1), 128-143. DOI: 10.1017/el0.2022.48

- [7] Kharchenko, H.H. (2024). Recognition of property rights as a civil law method of protection. *Prykarpatskyi Legal Bulletin*, 5(58), 56-61. DOI: 10.32782/pyuv.v5.2024.9
- [8] Krupchan, O.D., & Luts, V.V. (Eds.). (2012). *Features of protection of subjective civil rights*. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine.
- [9] Levitskyi, Ye. (2015). If the owner is really not the owner. *Legal Newspaper*, 34(480). Retrieved from <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yakshcho-vlasnik-naspravdi-ne-vlasnik.html>
- [10] Micklitz, H.-W. (2014). *Constitutionalization of European private law: Collected Courses of the Academy of European Law*. (Vol. XXII/2). Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198712107.001.0001
- [11] Moser, C., & Rittberger, B. (2022). The CJEU and EU (de-)constitutionalization: Unpacking jurisprudential responses. *International Journal of Constitutional Law*, 20(3), 1038-1070. DOI: 10.1093/icon/moac061
- [12] Nechyporuk, H., Mikhnevych, L., Bondarenko, Ye., & Yermolenko, I. (2023). Constitutional guarantees of the inviolability of property rights on the example of Ukraine, Poland and Germany. *Revista de Derecho*, 12(II), 138-157. DOI: 10.31207/ih.v12i2.335
- [13] Oleshko, O.M. (2025). The concept and essence of the claim for recognition of property rights. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 3(1), 294-299. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.1.44
- [14] Romaniuk, Ya.M., & Burlai, O.Ye. (2012). Claim for recognition of property rights, vindication and negatory claims: some problems of practical application. *Bulletin of the Supreme Court of Ukraine*, 8, 34-40. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_8_10
- [15] Serebriakova, Yu.O. (2019). Protection of property rights in economic proceedings. *Legal Journal of Donetsk University*, 2, 104-113. DOI: 10.31558/2518-7953.2019.2.13
- [16] Skrynnikova, K.O. (2024). Some issues of recognition of rights as a way to protect property rights. *Legal Scientific Electronic Journal*, 5, 181-185. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-5/41
- [17] Yezepov, A. (2020). Application of the Constitution during the administration of justice: initial principles. *Constitution and constitutional changes in Ukraine: Collection dedicated to the memory of Viktor Musiyaka* (pp. 158-171). Kyiv: Zapovit. Retrieved from https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_memory.pdf

Список використаних джерел

- [1] Bartl M., L. Burgers, C. Mak. *Uncovering European Private Law: A Student Handbook*. Cambridge, UK : Open Book Publishers, 2025, 368 p. DOI: 10.11647/OBP.0448
- [2] Collins H. The impact of human rights law on contract law in Europe. *European Business Law Review*. 2011. Vol. 22. Issue 4. P. 425–435. DOI: 10.54648/EULR2011022
- [3] Другова В. А. Позов про визнання права власності як засіб захисту майнових прав осіб, які не досягли повноліття. *Форум права*. 2013. № 2. С. 116–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_2_21
- [4] Дзера І. Деякі питання визнання права власності за статтею 392 Цивільного кодексу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 19–24. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ebe5c68-5765-4989-9dad-30ae0d86b725/content>
- [5] Гаврилюк Р. О., Пацурківський П. С. Верховенство права: методологія тлумачення та застосування : навч.-метод. посіб. Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 236 с.
- [6] Gentile G. Effective judicial protection: enforcement, judicial federalism and the politics of EU law. *European Law Open*. 2023. Vol. 2. Issue 1. P. 128–143. DOI: 10.1017/elo.2022.48
- [7] Харченко Г. Г. Визнання права власності як цивільно-правовий спосіб захисту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 5 (58). С. 56–61. DOI: 10.32782/pyuv.v5.2024.9
- [8] Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав : монографія / за заг. ред. О. Д. Крупчана, В. В. Луця. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2012. 400 с.
- [9] Левіцький Є. Якщо власник справді не власник. *Юридична газета*. 2015. № 34 (480). URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yakshcho-vlasnik-naspravdi-ne-vlasnik.html>
- [10] Micklitz H.-W. *Constitutionalization of European private law: Collected Courses of the Academy of European Law*. Oxford University Press, 2014. Vol. XXII/2. 236 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780198712107.001.0001
- [11] Moser C., Rittberger B. The CJEU and EU (de-)constitutionalization: Unpacking jurisprudential responses. *International Journal of Constitutional Law*. July 2022. Vol. 20. Issue 3. P. 1038–1070. DOI: 10.1093/icon/moac061
- [12] Nechyporuk H., Mikhnevych L., Bondarenko Ye., Yermolenko I. Constitutional Guarantees Of The Inviolability Of Property Rights On The Example Of Ukraine, Poland And Germany. *Revista de Derecho*. 2023. Vol. 12 (II). P. 138–157. DOI: 10.31207/ih.v12i2.335

- [13] Олешко О. М. Поняття та сутність позову про визнання права власності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 3. Ч. 1. С. 294–299. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.1.44
- [14] Романюк Я. М., Бурлай О. Є. Позов про визнання права власності, виндикаційний та негаторний позови: деякі проблеми практичного застосування. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 8. С. 34–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_8_10
- [15] Серебрякова Ю. О. Захист права власності у господарському судочинстві. *Правничий часопис Донецького університету*. 2019. № 2. С. 104–113. DOI: 10.31558/2518-7953.2019.2.13
- [16] Скриннікова К. О. Деякі питання визнання права як способу захисту права власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 181–185. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-5/41
- [17] Єзеров А. Застосування конституції під час здійснення правосуддя: вихідні принципи. *Конституція і конституційні зміни в Україні*: зб., присвяч. пам'яті В. Мусіяки. Київ: Заповіт, 2020. С. 158–171. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_memory.pdf

ZGHAMA Antonina

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines of the International University
65000, 33 Fontanska road, Odesa, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3904-7477>;

KACHURINER Viktoriia

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Maritime and International Law of the International University,
65000, 33 Fontanska road, Odesa, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2553-5071>

Constitutionalization of Remedies for the Protection of Property Rights: the Claim for Recognition in the Light of the Rule of Law Principle

Abstract. The relevance of the study is due to the process of constitutionalization of private law in Ukraine, which is manifested in the strengthening of the influence of the constitutional principles of the rule of law, legal certainty, proportionality and effective judicial protection on civil law mechanisms, in particular on the claim for recognition of property rights. The conditions of updating procedural legislation, the formation of the practice of the Supreme Court, and Ukraine's European integration obligations make it necessary to analyze the transformation of this claim from a traditional property-law remedy into a universal instrument for eliminating legal uncertainty regarding the belonging of a subjective right. The main results of the study indicate that recognition of a right is a universal mechanism for the protection of subjective rights provided for in Article 16 of the Civil Code of Ukraine, which ensures effective protection of the interests of rights holders, creates a legal basis for counteracting violations, and facilitates the lawful restoration of violated rights. In the context of the constitutionalization of private law, the principle of the rule of law requires that any remedy be effective, accessible, and capable of eliminating legal uncertainty. The claim for recognition of ownership (Article 392 of the Civil Code of Ukraine) acquires a universal character, combining proprietary and obligatory elements depending on the type of disputed legal relations. The absence of an active violation or a direct dispute cannot serve as grounds for refusing to satisfy the claim, since its purpose is to restore legal certainty and the stability of property relations. The case law of the European Court of Human Rights confirms that the State is obliged to ensure a real mechanism for judicial recognition of a right in cases of loss of documents or doubts regarding registration, as this forms part of its positive obligations to ensure effective protection of property rights (Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention). An analysis of doctrine and judicial practice shows that the claim for recognition of ownership performs the functions of eliminating legal uncertainty, confirming the legitimate expectations of participants in civil circulation, and stabilizing property relations. It is applied in both absolute and relative legal relations, as well as for the protection of a lawful though unregistered owner, in particular in cases of refusal of registration due to the absence of documents. The practical value of the study lies in substantiating the universal nature of the claim for recognition of ownership as a constitutionalized instrument of protection, which makes it possible to unify judicial approaches to its application. Proposals regarding the recognition of ownership in cases of loss of documents or doubts concerning registration, even in the absence of an active violation, contribute to the harmonization of national legislation with the standards of the European Court of Human Rights and ensure real protection of property rights.

Keywords: constitutionalization of private law; rule of law; legal regulation; protection of property rights; civil legislation; commercial legislation; judicial practice.